

2003

Blaga, John Hick, și problema diversității religioase

Michael S. Jones

Liberty University, msjones2@liberty.edu

Follow this and additional works at: http://digitalcommons.liberty.edu/phil_fac_pubs

 Part of the [Philosophy Commons](#), and the [Religious Thought, Theology and Philosophy of Religion Commons](#)

Recommended Citation

Jones, Michael S. "Blaga, John Hick, și problema diversității religioase." In *Meridian Blaga III* (Cluj-Napoca, România: Casa Cărții de Știință, 2003), 245-250.

This Article is brought to you for free and open access by the Department of Philosophy at DigitalCommons@Liberty University. It has been accepted for inclusion in Faculty Publications and Presentations by an authorized administrator of DigitalCommons@Liberty University. For more information, please contact scholarlycommunication@liberty.edu.

Blaga, John Hick, și problema diversității religioase.

Michael S. Jones

INTRODUCERE

Dacă filosofia românească are un erou, el ar fi filosoful Lucian Blaga. Blaga este, după părerea multor gânditori români, cel mai mare filosof român. Cărțile lui Blaga și cele despre filosofia lui se vând pretutindeni, Blaga e discutat în cursuri și conferințe, existând chiar un festival în onoarea sa. E lăudat nu numai de către cei ce au studiat filosofia, ci și de către oamenii obișnuiți. Este, cu adevărat, celebru, ceea ce este foarte neobișnuit pentru un academician, și aceasta în ciuda faptului că a fost cenzurat în ultima perioadă a vieții lui.

Însă este ceva ciudat la eroul nostru. Pe cât este de apreciat, admirat, citit, și iubit aici în România, pe atât este de puțin cunoscut în lumea largă. De ce? E o întrebare bună, și poate aș putea să vă dau eu răspunsul. Însă întrebarea aceasta nu este subiectul meu de azi, pentru că nu este întrebarea cea mai importantă. Întrebarea cea mai importantă este următoarea: CUM PUTEM SĂ SCHIMBĂM SITUAȚIA ACEASTA? Adică, văzând că problema descrisă de mine este reală, cum putem s-o depășim?

Se afirmă frecvent că vremea în care Blaga poate fi recunoscut de către lumea largă drept un filosof meritoriu a trecut deja. Nu sunt sută la sută de acord cu această considerație. Mi se pare că Blaga mai are ceva de spus. Filosofia lui mai are viață. Încă este proaspătă. Nu e prea târziu pentru el. Exista un tâlc pentru faptul că Blaga nu este recunoscut.

În anumite domenii, filosofia lui Blaga poate să aducă o contribuție valoroasă. Domeniile mele de cercetare sunt teoria cunoașterii și filosofia religiei. Vă spun că fără îndoială Blaga are ceva de zis în cadrul acestor domenii. Profesorul dr Mircea Borcilă afirmă că Blaga ar aduce o contribuție semnificativă în domeniul semanticii. Poate în alte domenii – filosofia științei, filosofia istoriei, estetica, și altele – Blaga ar putea fi de folos. Tâlcul acestei probleme, sugerat de mine, este să arătăm cum aduce Blaga contribuții acestor domenii. Când lumea va vedea că filosofia lui Blaga oferă rezolvări noi și fiabile problemei de azi, va recunoaște că Blaga este un filosof cu adevărat meritoriu.

Vă voi arăta contribuția pe care Blaga o aduce într-un domeniu care mă preocupă: problema relației inter-religioase.

JOHN HICK

Mulți gânditori au încercat să lămurească de ce există marea diversitate religioasă. Problema aceasta are multe laturi, de pildă: de ce credința într-un ce transcendent este găsită la aproape toate popoarele; de ce toate modurile de înțelegere a transcendentului sunt diferite; și dacă diversitatea religioasă este de apreciat sau o problemă de atacat. Întrebările acestea sunt de primă importanță, pentru că au puterea să determine cum aderenții unei religii se gândesc la aderenții altor religii. Aceasta este relevant pentru că religia poate fi o forță puternică pentru pace, sau pentru violență, și ceea ce decide dacă va fi o forță pașnică sau violentă este cum aderenții unei anumite religii îi văd pe aderenții celorlalte.

Un filosof din Marea Britanie a propus o explicație care rezolvă toate aceste probleme.

Filosoful este John Hick, poate cel mai cunoscut filosof care lucrează în domeniul filosofiei religiei în tradiția Anglo-Americană. Hick era profesor în Marea Britanie și Statele Unite, și a scris o mulțime de cărți și articole, inclusiv trei asupra problemei diversității religioase: în 1973, God and the Universe of Faiths¹; în 1982, God Has Many Names²; în

¹ John Hick, God and the Universe of Faiths: Essays in the Philosophy of Religion. London: Macmillan Press, 1973.

² John Hick, God Has Many Names. Philadelphia: Westminster Press, 1982.

1985, Problems of Religious Pluralism³; și în 1989, An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent⁴.

Filosofia lui Hick este foarte influențată de către Kant. Fără îndoială, putem spune că Hick este 'neo-kantian'. Soluția dată de el chestiunii diversității religioase este o modificare și o aplicare a teoriei cunoașterii a lui Kant la această problemă. În sistemul kantian, subiectul (persoana) nu cunoaște direct obiectul de cunoaștere (numit de către Kant 'lucrul în sine', sau numen). Subiectul experimentează fenomenul, și cu ajutorul categoriilor înțelegerii clădește cunoașterea lui asupra numenului. Deci subiectul nu cunoaște numenul ca atare, el cunoaște numenul modificat prin facultățile lui de cunoaștere.

Modul în care subiectul experimentează obiectul depinde de categoriile înțelegerii firești și de situația subiectului și a experienței. Categoriile înțelegerii sunt la fel pentru toți oamenii, însă situațiile subiecților și ale experiențelor diferă. Așadar modul în care experimentează subiectul un obiect poate diferi de modul în care același obiect este experimentat de către alte subiecte.

Kant n-a aplicat această teorie la religie, din cauza convingerii sale în faptul că Dumnezeu nu poate fi un obiect al experienței. Însă, remarcă Hick, foarte multe persoane susțin că au experiența lui Dumnezeu. Evidența aceasta nu poate fi ignorată. Deci Hick crede că el este îndreptățit să aplice teoria cunoașterii a lui Kant asupra experienței unei ființe transcendente.

Hick propune existența unei ființe transcendente, și consideră că această ființă este numenul necunoscut al experienței religioase, ca necunoscutul "numen" în teoria lui Kant. Ceea ce este cunoscut prin experiența religioasă este fenomenul kantian. În același fel în care subiectul experimentează orice obiect al cunoașterii, conform teoriei lui Kant, în același fel poate acesta cunoaște transcendentul, conform teoriei lui Hick. Deci dacă există un Dumnezeu sau o altă ființă transcendentă, și dacă ființa aceasta este disponibilă experienței oamenilor, ne-am aștepta să vedem multe experiențe ale ființei transcendente. Mai mult, dacă aceste experiențe ale unei ființe transcendente se manifestă într-o varietate de contexte diferite, și dacă cunoașterea noastră asupra acestei ființe este constituită din aceste experiențe (și de asemenea din categorii și factori circumstanțiali, precum în teoria kantiană a cunoașterii), experiențe ale căror ocurențe survin într-o varietate de contexte, ne-am aștepta să existe credințe referitoare la o ființă transcendentă care să reflecte tot atâtea puncte de vedere diferite. Ne-am aștepta ca aceste viziuni diferite să prezinte atât similarități, cât și diferențe, rezultate ale similarităților și diferențelor din cadrul contextelor în care experiențele ființei transcendente au survenit. Așa explică Hick existența aproape universală a credinței în ceva transcendent, și diversitatea acestei credințe.

BLAGA

Deficiența teoriei lui Hick constă într-o semnificativă lipsă de detaliu. Hick a scris mult despre avantajele teoriei lui, și și-a îmbogățit teoria cu multe fapte empirice, dar n-a mai dezvoltat teoria cunoașterii, inima teoriei. Modul în care teoria kantiană a cunoașterii apare în filosofia lui Hick este unul lipsit de detalii. Aici găsim șansa noastră de a-l introduce pe Blaga.

Ni se pare vădit că Blaga este și el un fel de neo-kantian. Poate Blaga n-ar fi de acord cu evaluarea aceasta, fiindcă a criticat mult neokantianismul. Totuși, evaluarea e sprijinită de multe dovezi, de pildă următorul pasaj, foarte kantian, din lucrarea Cunoașterea Luciferică: "Cunoașterea luciferică începe prin aceea că nu mai socotește obiectul dat al cunoașterii drept 'obiect', ci numai ca un simptom al 'obiectului'. Prin acest act, obiectul cunoașterii ajunge în 'criză', adică suferă o despăcare în două, într-o parte care se arată și într-o parte care se ascunde, prin care obiectul își pierde echilibrul interior. Cunoașterea, în manifestarea ei cea

³ John Hick, Problems of Religious Pluralism. London: Macmillan Press, 1985.

⁴ John Hick, An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent. London: Macmillan Press, 1989.

mai frecventă, se găsește față în față cu un complex de fenomene empirice, pe care le determină "paradiziac" prin "concepte".⁵ În pasajul acesta vedem o distincție aproape asemănătoare distincției lui Kant între fenomen și numen. Vedem și că datele empirice sunt cunoscute prin folosirea conceptelor înțelegerii, o interpretare epistemologică idealistică care apare la Kant. Mai departe, precum numenul lui Kant, în teoria lui Blaga obiectul nu e cunoscut direct, ci prin mijlocirea unor experiențe și idei suprapuse acestora. Deci cunoașterea este ceva plăsmuit de către subiectul care cunoaște.

În aceeași carte, Cunoașterea Luciferică, Blaga descrie o metodă de rezolvare a problemelor, numită tot 'cunoașterea luciferică'. În cadrul teoriei cunoașterii a lui Blaga, există cinci feluri de cunoaștere umană.⁶ Din aceste cinci, două sunt cele mai importante pentru gândirea modernă, și după teoria lui Blaga, există o despicare importantă între ele. Prima este cunoaștere obișnuită, și este numită de către Blaga 'cunoașterea paradisiacă'. A doua este numită 'cunoașterea luciferică'. Cunoașterea paradisiacă funcționează prin acumularea faptelor empirice (fapte de natură intuitivă, analitică, sau imaginară), precum este cunoașterea în știință și istorie, de pildă.⁷ Pe de altă parte, cunoașterea luciferică funcționează prin reconcilierea antinomiilor, o distincție de primă importanță. Prin cunoașterea luciferică nu pretindem să adăugăm mai multe fapte înțelegerii noastre: mai degrabă, aprofundăm înțelegerea noastră asupra fenomenului cercetat.⁸ Chestiunea diversității religioase, cum este găsită la Hick, este o problemă de tip ce poate fi abordată doar prin cunoașterea luciferică, fiindcă trebuie rezolvate cel puțin două fapte antinomice: existența universală a experiențelor unei ființe transcendente, și diversitatea formelor acestor experiențe.

În teoria cunoașterii lui Blaga, cunoașterea luciferică procedează astfel: o problemă a cunoașterii începe cu un material denumit "fanic" – material empiric, fie el senzorial, conceptual, sau imaginar.⁹ 'Problema e pusă', sau 'misterul e deschis',¹⁰ când se încearcă să se aprofundeze înțelegerea fanicului și se descoperă că există și un aspect 'criptic', ceva ascuns. Aspectele criptice ale obiectului sunt laturile neînțelese ale obiectului, laturile care trebuie aprofundate.¹¹ Încercarea de a descoperi ce este cripticul e blocată. În rezolvarea problemei, cercetătorii sunt înrâuriți de o 'idee teorică'. O idee teorică este un principiu temeinic care călăuzește și sprijină încercarea cercetătorului de a înțelege cripticul.¹² Prin călăuzirea acestei idei teoretice, cercetătorul propune o 'construcție teoretică'¹³ ce explică raportul între fanic și ideea teorică, astfel rezolvându-se problema (sau cu alte cuvinte, 'revelând misterul deschis'). Construcția teoretică (sau 'construcția interioară') este un postulat care elimină (sau măcar diminuează) 'tensiunea interioară',¹⁴ tensiunea care există între fanic și ideea teorică, aducând o înțelegere mai adâncă asupra fanicului în fața ideii teoretice. Tensiunea interioară este o simțire de dezacord între fanic și ideea teorică. Este rezolvată când relația între ele este lămurită cu ajutorul construcției teoretice și a altor 'accesorii teoretice'¹⁵.

Teoria lui Blaga poate fi foarte bine aplicată problemei adresate de către Hick. Materialul fanic al problemei diversității religioase ar fi corpul vast al experienței religioase. Misterul deschis/problemele puse sunt cele menționate deja: 1. De ce credința într-un ce transcendent este găsită la aproape toate popoarele, împrăștiate peste fața acestei lumi. 2. De

⁵ Blaga, Cunoașterea luciferică, în Opere 8, București: Editura Minerva, 1983, p.320.

⁶ Ele sunt: cunoașterea concretă, cunoașterea paradisiacă, cunoașterea luciferică, cunoașterea mitică și cunoașterea ocultă. Vedeți Blaga, Cenzura transcendentă, în Opere 8, București: Editura Minerva, 1983, pp529; 545-546.

⁷ Blaga, Cunoașterea luciferică, 315-316

⁸ ibid, 316-318, 349.

⁹ ibid, 320, 332.

¹⁰ ibid, 321, 327, 363.

¹¹ ibid, 320, 332. Blaga spune că distincția fanic-criptic nu este aceea dintre fenomen-numen, propusă de către Kant, ibid 387.

¹² ibid, 334, 369, 378.

¹³ ibid, 339, 366.

¹⁴ ibid, 337.

¹⁵ ibid, 342.

ce toate modurile de înțelegere ale transcendentului sunt diferite. 3. Dacă diversitatea religioasă este de apreciat sau o problemă de atacat. Ideea teorică ce ne-ar călăuzi ar fi ideea blagiană a cenzurii transcendente.¹⁶ Călăuziți de această idee, am propune ca această construcție teoretică, înțelegerea cunoașterii transcendentului, ca fiind întotdeauna o încercare creativă de revelare a ceea ce nu poate fi cunoscut în esența lui. Teoria aceasta are o tensiune interioară, între fanatic (bogația experienței religioase) și ideea teorică (cenzura transcendentă), adică: dacă cunoașterea transcendentului este cenzurată, cum poate avea loc experiența religioasă? Accesoriile teoretice, care ușurează tensiunea aceasta, sunt ideile blagiene referitoare la destinul omului ca și creator, și rolul jucat în această menire de către străduința omului să reveleze misterul.¹⁷

Prin folosirea metodei lui Blaga, aflăm că experiențele religioase sunt răspunsurile unei singure realități, precum în soluția sugerată de către Hick. Răspunsul la întrebarea de ce credința într-un ce transcendent este găsită la aproape toate popoarele ar putea fi că toți oamenii au fost creați cu aceeași menire și toate experiențele religioase sunt răspunsuri date aceluiși transcendent. Răspunsul la întrebarea de ce toate înțelegerile transcendentului sunt diferite ar putea fi că oamenii se străduiesc să reveleze transcendentul prin diferite moduri, în diferite culturi și contexte. Răspunsul la întrebarea dacă diversitatea religioasă este de apreciat sau o problemă de atacat ar putea fi că diversitatea ar trebui apreciată ca un act de creație și o încercare de revelare, dar nu trebuie considerată un succes final, ci ar trebui supusă analizei critice pentru a se dezvolta și îmbunătăți.

Teoria cunoașterii a lui Blaga este mult mai amănunțită decât am schițat-o aici, și aplicarea ei asupra problemelor diversității religioase poate fi mult mai bogată decât am introdus-o aici. Însă sper că am reușit să arăt că filosofia lui Blaga mai are prețuire în zilele noastre. Acum să le arătăm acest fapt altor oameni!

¹⁶ Blaga, Cenzura transcendentă, București: Editura Minerva, 1983, 447-453.

¹⁷ Ibid, 470ff.